

LIETUVIŲ KALBA

Tokijas: Hakusui-sha, 2007, 157 p.

Japonijoje, Tokijo leidykloje Hakusui-sha, išėjo Eiko Sakurai parašytas lietuvių kalbos vadovėlis. Jo autorė Eiko Sakurai lietuvių kalbos mokėsi Japonijoje pas profesorių Mičio Jano. 1997 metais, gavusi Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos stipendiją, ji studijavo Vilniaus universitete. Vėliau lietuvių kalbą dėstė Nagojos universitete Japonijoje. Nuo 2001 m. iki šiol ji skaito lietuvių kalbos paskaitas Osakos užsienio kalbų universitete, kuris 2007 m. rudenį buvo prijungtas prie Osakos universiteto. Eiko Sakurai domisi lietuvių kalbos morfologija ir sintakse, yra paskelbusi straipsnių apie lietuvių kalbos laiko ir veiksmo kategorijas.

Eiko Sakurai *Lietuvių kalba* – pirmasis japoniškai parašytas lietuvių kalbos vadovėlis ir apskritai viena pirmųjų Japonijoje išleistų lietuvių kalbos mokymo(si) priemonių. Jis išėjo užsienio kalbų mokymuisi skirtų leidinių serijoje „Naujasis ekspresas“. Vadovėlis plonais spalvingais viršeliais, jame 157 numeruoti puslapiai. Kartu su knyga išleista kompaktinė plokštelė, kurią įrašė Renata Petruškevičienė ir Andrius Geležauskas.

Knygos pradžioje įdėta pratarmė (p. 3), kurioje trumpai pristatoma Lietuva ir lietuvių kalba. Toliau eina nurodymai, kaip vadovėliu naudotis, ir turinys. Daugiau apie lietuvių kalbą, jos valstybinį statusą, tarmes parašyta vadovėlio įvade (p. 8–9). Jame nurodyta ir siūloma mokomoji lietuvių kalbos literatūra: jau seniai Japonijoje vartojamas Dambriūno, Klimo ir Schmalstiego¹, naujasis Ramonienės ir Presso² vadovėliai, taip pat žymaus japonų baltisto Ikuo Muratos lietuvių–japonų kalbų žodynėlis³ ir elektroninis anglų–lietuvių kalbų *Omni* žodynas⁴.

¹ Leonardas Dambriūnas, Antanas Klimas, William R. Schmalstieg. *Beginner's Lithuanian*, 1998, New York: Hippocrene books.

² Meilutė Ramonienė, Ian Press. *Colloquial Lithuanian: The Complete Course for Beginners*, 1996, London / New York: Routledge.

³ Ikuo Murata. *Lietuvių kalbos 1500 svarbių žodžių*, 1994, Tokyo: Daigakusyōrin.

⁴ <http://led.ot.lt/index.jsp>

Vadovėlis pradedamas fonetikos skyriumi (p. 10–19). Jame įdėta lietuvių kalbos abėcėlė, atskirai aptariamos balsės ir priebalsės, jų tarimas, dvibalsiai, dvigarsiai, kietųjų ir minkštųjų priebalsių priešprieša, priebalsių supanašėjimas. Fonetikos skyrius baigiamas trumpu lietuvių kalbos kirčio ir priegaidės aprašu.

Pagrindinė vadovėlio dalis suskirstyta į dvidešimt pamokų. Kiekviena pamoka sudaryta pagal griežtus sandaros ir formos reikalavimus. Vienai pamokai išdėstyti, nepriklausomai nuo turinio, skirti keturi puslapiai, ji pradedama vieno puslapio tekstu. Dėmesio vertas jų žanras: net 19 tekstų yra dialogai, kuriuose japonė Aiko kalbasi su lietuviu pašnekovu, ir tik paskutinis tekstas yra laiško pavyzdys. Štai apytikrės tekstų temos (eilės tvarka): pasisveikinimas, susipažinimas, pašnekėsio užmezgimas; šeima, giminė; kelionė; pokalbis telefonu; svečiai, vaisės, pasivaikščiojimas po Vilnių; laikas; liga; orai; kaip pasiklausti kelio; pašte; gimtadienis, dovanos; atostogos kaimė; muziejus ir koncertas; Lietuvos etnografiniai regionai; laiškas seneliams į kaimą. Pirmųjų dešimties pamokų tekstai pateikiami su japoniška fonetine transkripcija. Gretimame puslapyje duodamas teksto vertimas, įsimintinių posakių pluoštelis ir žodynėlis su paaiškinimais. Žodynėlyje žodžiai iš pradžią pateikiami tekste pavartota forma, o nuo vienuoliktos pamokos duodamos jų pagrindinės formos (pavyzdžiui, *siřgti*, *seřga*, *siřgo*). Visi žodžiai ne tik sukirčiuoti, bet ir nurodyta jų kirčiuotė, jie apibūdinti gramatiškai (nurodyta daiktavardžio giminė, prielinksnių vartojimas), duota formų darybos nuorodų (pvz.: *bùs* < *bùti*, *šalčiaũ* < *šálta*). Trečiame ir ketvirtame pamokos puslapiuose išdėstyta gramatika. Trumpai pateikiami tik būtiniausi dalykai, labai dažnai pasitelkiamos lentelės, duodami keli pavyzdžiai. Paprastai iš karto apžvelgiamos trys – penkios temos. Pavyzdžiui, penktoje pamokoje, kurioje skaitomas ir nagrinėjamas tekstas apie šeimą bei giminystės ryšius, trumpai aiškinamos tokios temos: veiksmazodžių *turėti*, *mylėti* ir *norėti* reikšmės ir esamojo laiko formų daryba, daiktavardžių vienaskaitos galininko formų daryba, veiksmazodžio *norėti* valdymas, vadinamųjų galininkinių veiksmazodžių (*turėti* ir kt.) teigiamųjų ir neigiamųjų formų valdymo žymėjimas linksniu, daiktavardžio *sesuo* galininko ir kilmininko formų daryba, parodomieji įvardžiai (taip pat klausiamasis *kas*) ir jų derinimas su daiktavardžiais.

Užduotys studentams duodamos kas antrą pamoką (iš viso dešimt rinkinių po 5–7 užduotis). Joms skirta po du puslapius. Dažniausiai prašoma parinkti

(iš duotų) ir įrašyti į sakinį tinkamą žodį ar konstrukciją; padaryti ir įrašyti reikiamą žodžio formą; iš kelių duotų parinkti tinkamą žodžio formą; išversti į lietuvių kalbą ir įrašyti į dialogus japoniškus posakius ir pan. Užduočių atsakymai pateikiami čia pat, antrojo puslapio apačioje. Be to, vadovėlio pabaigoje (p. 134–137) duoti teisingai atliktų užduočių vertimai į japonų kalbą.

Vadovėlyje papildomai skirta vietos svarbesnėms bendravimo temoms aptarti. Apžvelgiamos tokios temos: šeima, valstybės ir tautos, skaitvardžiai, laikrodis, maistas ir su juo susiję posakiai (parduotuvėje ir kavinėje), vietos raiška, kiekiniai ir kelintiniai skaitvardžiai (dešimtys, šimtai ir tūkstančiai), pinigai ir su jais susiję posakiai, laiko raiška (daiktavardžiai ir prielinksninės konstrukcijos). Pateikiami dažniau vartojami kiekvienos temos žodžiai ir posakiai, jų tarimas ir vertimas į japonų kalbą.

Maloniai nuteikė vadovėlio tekstuose (dialoguose) atspindinčios natūralios bendravimo situacijos ir šnekamosios kalbos žodžiai bei posakiai, pvz.: „[Jōnas:] Taip, aš esu lietūvis. Ō jūš ẽsate kìnẽ? [Áiko:] Nẽ, aš nesu kìnẽ. Āš esu japònẽ“ (p. 20); „[Áiko:] Lābas vākara. Atsiprašaū, ā Jōnas yrà? [Výras:] Nẽ, čia tóks negyvẽna. [Áiko:] Labā atsiprašaū. [Výras:] Niẽko tókio“ (p. 52); „[Ramùtẽ:] Ō kã tũ jái padovanósi? [Jōnas:] Norėčiau nu-pĩrkti kompiũterĩ. [Ramùtẽ:] Kompiũterĩ?! [Jōnas:] Taip, bẽt kompiũteris, kuriõ jĩ nóri, labā brangũs... Gál galėtum paskólinti pinigũ? [Ramùtẽ:] Žĩnoma. Kĩek táu reĩkia? [Jōnas:] 1000 (tũkstančio) lĩtũ. Kaĩ gáusiu ālgã, iškaĩt atidúosiu!“ (p. 106) ir kiti. Plg. dar žodžius *blýnas*, *tẽtis*, *tušinũkas*, *zuĩkis*. Kita vertus, kai kurios frazės atrodo dirbtinokos ir būdingesnės žurnalistų kalbai, plg.: „[Jōnas:] Į mũgẽ susĩrenka Lietuvõs folklõro ansámbliai, muzikántai iĩ šokėjai“ (p. 66); „[Jonas:] Tikraĩ, Vĩlniuje negālĩma pamatýti, kaĩp bũvo gyvẽnama lietũviũ anksčiaũ. Čia dabaĩ visuĩr státomi modeĩnũs pasta-taĩ... Žĩnote, mẽs su Láima planúojame peĩ atòstogas keliáuti põ Lĩetuvaĩ sãvo automobilĩu. Gál norėtumẽte vaĩziúoti su mumĩs?“ (p. 124).

Vadovėlio prieduose duodami, kaip minėta, užduočių atsakymų vertimai į japonų kalbą ir gramatikos santrauka, daugiausia lentelių pavidalu (p. 138–143). Jose pateikiamas daiktavardžių, būdvardžių ir kai kurių skaitvardžių (*vienas*, *du*, *trys*, *keturi*, *devyni*, *vienuolika*, *šimtas*) linksniavimas, nesangrąžinių ir sangrąžinių veiksmažodžių asmenavimas, liepiamosios nuosakos formų daryba, dalyvių daryba ir linksniavimas. Paprastųjų ir įvardžiuotinių būdvardžių, asmeninių, santykinių, parodomųjų ir neapibrėžiamųjų įvardžių linksniavimo lentelės duotos anksčiau (p. 102–103).

Kelios pastabos dėl lietuvių kalbos gramatikos pateikimo vadovėlyje⁵. Daiktavardžių linksniavimas taupiai aprašomas kartu su kirčiavimu. Atskirai paaiškinta tik bendroji kirčiavimo sistema, skirstymas į kirčiuotes (kirtis ir priegaidė aptarti fonetikos skyriuje). Apžvelgiant linksniavimą visi daiktavardžiai suskirstyti į tradicines penkias linksniuotes, naujesnės klasifikacijos⁶ nesirūžta rinktis. Lentelėse liko neparodytas minkštųjų *io*, *iu* ir *ia* kamienų (tokių daiktavardžių, kaip *kelias*, *vaisius*, *marti*) linksniavimas. Kita vertus, į vieną paradigmą nesuplaktas, o pateikiamas atskirai daiktavardžių *peilis* ir *arklys*, *sesuo* ir *duktė* linksniavimas (p. 139). Abejotinas sprendimas į daiktavardžių vienaskaitos paradigmas įtraukti šauksmininko formą (p. 33, 139). Visiškai nesuprantamas šauksmininko formų (visada sutampančių su vardininku) skyrimas ir būdvardžių paradigmos (skaitvardžių ir dalyvių paradigmos jo nėra). Skiriamos trys būdvardžių linksniuotės (joms atstovauja būdvardžiai *baltas*, *gražus*, *medinis*), iš viso šešios abiejų giminių paradigmos. Vėl liko neatspindėtas minkštojo kamiengalio būdvardžių (pvz., *žalias*, *žalia*) linksniavimas. Tačiau svarbiausia – nepateiktas joks tokių būdvardžių, kaip *didelis*, *kairys*, linksniavimo pavyzdys (trečioji naujosios klasifikacijos paradigma). Veiksmažodžių esamojo laiko trečiajame asmenyje, kaip ir mokyklinėse gramatikose, skiriami ne kamiengaliai⁷, o galūnės *-a*, *-i*, *-o* (p. 32, 142). Atitinkamai skiriamos ir ilgesnės daugiskaitos galūnės. Pasirinkus šį asmenavimo pateikimo būdą reikia aiškinti mažiau morfonologinių procesų, tačiau studentui tenka išmokti daugiau galūnių. Atskirai aptartina veiksmažodžių būsimąjo laiko formų daryba. Prieduose esančioje lentelėje būsimąjo laiko priesaga pateikiama kartu su asmenų galūnėmis ir sudaro asmens formų baigmenis, kuriuos studentui tenka išmokti mintinai. Vadovėlio pagrindinėje dalyje (p. 86) esančioje lentelėje galūnės atskirtos nuo priesagos, tačiau pateikiamas tik trumpasis priesagos variantas *-s-*, todėl kai kurių asmenų formų darybą tenka aiškinti visai nepagrįstai, plg.: *válgy-s-iu*, *válgy-s-ime*, *válgy-s-ite*... Galbūt sekant *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika* (plg. p. 342) pasirinktas trumpasis tariamosios nuosakos daugiskaitos pirmojo asmens (*-tume*) ir ilgasis antrojo asmens (*-tumėte*) baigmens variantas

⁵ Autorei buvę keliama griežti užsienio kalbų mokomųjų knygų serijos „Naujasis ekspresas“ leidėjų reikalavimai: vadovėlis negalėjęs būti storesnis nei 150 puslapių, todėl daugelį gramatikos temų tekę sutraukti, o kai ko ir visai atsisakyti.

⁶ Ji pateikta, pavyzdžiui, *Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje* (Vytautas Ambrazas, red. ¹1994: 69t), *Lietuvių kalbos enciklopedijoje* (Kazys Morkūnas, sud. ¹1999: 385).

⁷ Plg. Aldona Paulauskienė. *Lietuvių kalbos morfologijos apybraiža*, Kaunas: Šviesa, 1983, 248; Vytautas Ambrazas, red. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, Vilnius: Mokslas, ¹1994: 325t.

(taip pat pasielgta ir nurodant sangrąžines formas). Kažin ar tokia asimetrinė paradigma parodo realią vartoseną (pagrindinėje vadovėlio dalyje nurodytas ir trumpasis daugiskaitos antrojo asmens variantas *-tute*, plg. p. 68).

Kaip jau minėta, daugelis gramatikos dalykų išnagrinėta po kiekvienos pamokos esančiuose gramatikos paaiškinimuose. Juose galima rasti, pavyzdžiui, tokias temas: prielinksnių valdymas (jis nurodomas ir žodynėlyje) ir prielinksninių konstrukcijų vartojimas; būdvardžių, įvardžių ir dalyvių derinimas su daiktavardžiais; linksnių reikšmės; būdvardžių ir prieveiksnių laipsnio formų daryba ir vartojimas; įvardžiuotinių būdvardžių, dauginių skaitvardžių daryba ir vartojimas; priešdėlinių ir sangrąžinių veiksmažodžio formų daryba ir vartojimas; sudėtinės veiksmažodžių formos; veiksmažodžio laikų derinimas; neigimo raiška ir kt.

Vadovėlyje sukirčiuoti visi lietuviški žodžiai: ne tik tekstuose ar žodynėlyje, bet ir gramatikos paaiškinimuose ar lentelėse. Kirčiuota labai atidžiai, klaidų beveik nepasitaiko. Kai kurių žodžių iš kelių galimų kirčiavimo variantų duodamas tik vienas, pvz., iš variantų *lėkštė* (2), *lėkštė* (4) pasirinktas pirmasis. Beje, žodžių, diskurse paprastai negaunančių kirčio (jungtukų, prielinksnių, dalelyčių), bent jau dialoguose kirčiuoti nereikėtų, – kitaip iškreipiamas frazės kirtis, pažeidžiamas sakinio intonacinis kontūras (plg. *iř, ař, gál, ĩ, peř, pō, sù* pacituotose dialogų ištraukose).

Po priedų vadovėlyje įdėtas kompaktinę plokštelę įrašiusios Renatos Petruškevičienės laiškas skaitytojams (su vertimu į japonų kalbą) (p. 144). Vadovėlis baigiamas lietuvių–japonų kalbų žodynėliu (p. 145–157). Jame apie 600 žodžių. Žodynėlyje nurodoma daiktavardžių kirčiuotė, giminė ir reikšmė; pažymimi vienaskaitiniai ir daugiskaitiniai daiktavardžiai. Vyriškosios ir moteriškosios giminės profesijų pavadinimai pateikiami kaip vienas žodis, pvz.: *daininiñkas* / *-ė* (2); *kompozitorius* / *-ė* (1). Kita vertus, formos *žmogùs* (4) ir *žmónės* (3) pateikiamos kaip atskiri daiktavardžiai. Asmeniniai įvardžiai *ař* ir *mēs, tū* ir *jūs* pateikti kaip atskiri žodžiai. Net ir įvardžiai *jis, ji, jiė, jōs* pateikti atskirai. Taip pat atskirai pateikiami ir savybiniai kilmininkai *māno, tāvo, sàvo*, asmeniniai ir savybiniai *mūsų, jūsų*. Nurodomos visos trys (sukirčiuotos) pagrindinės veiksmažodžių formos. Pažymimas prielinksnių valdomų žodžių linksnis. Sangrąžiniai veiksmažodžiai pateikiami atskirai nuo nesangrąžinių. Turbūt dėl netaisyklingų formų atskirai pateikiamas neigiamas veiksmažodis *nebūti, nērà, nebūvo*. Priešdėlių vediniai pateikiami atskirai nuo nepriešdėlinių veiksmažodžių, – taigi pagal abėcėlę skirtingose žodynėlio vietose galima rasti veiksmažodžius *atidarýti, atidāro, atidārė; darýti, dāro, dārė; darýtis, dā-*

rosi, dārēsi; padarýti, padāro, padārē ir uždaryti, uždāro, uždārē. Būdvardžių irrieveksmių laipsnių formos žodynėlyje nepateikiamos.

Vadovėlyje įdėtos dvi mažos nespaltvotos lietuvių nuotraukos; vienoje – du barzdotti ir ūsuoti vyrai tautiniais drabužiais, kitoje – kasdieniškai apsitaisios moteris ir mergaitė. Knygą paįvairina prie tekstų esantys maži nespaltvoti piešinukai. Apskritai, knygos grafika labai įvairi, viena nuo kitos aiškiai atskirtos ne tik pamokos, bet ir pamokų sudedamosios dalys. Vadovėlio užsklandoje išspausdintas Lietuvos ir kaimyninių Pabaltijo kraštų žemėlapis. Jame matyti krašto reljefas, pagrindinės upės, pažymėti didieji miestai, užrašyti jų pavadinimai.

Baigiant norėusi pabrėžti, kad Eiko Sakurai pavyko parašyti trumpą ir patrauklų vadovėlį. Svarbiausia informacija apie lietuvių kalbos fonetinę, gramatinę ir leksinę sandarą jame patikima ir metodiškai išdėstyta. Galima tikėtis, kad vadovėlis ne tik padės japonams mokytis lietuvių kalbos, bet ir atvers jiems kelius į lietuvių kultūrą, paskatins atvykti į Lietuvą.

Gauta 2008 09 11

ARTŪRAS JUDŽENTIS

Vilniaus universitetas

Universiteto g. 5, LT-01513 Vilnius

Lietuvių kalbos institutas

P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius

arturas.judzentis@lki.lt